

Мікроекономіка

Ірина ГОЛЯШ,
Наталя ГАЛУШКА

**ПРОБЛЕМИ ЗМІЦНЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА
В УМОВАХ ЗАГОСТРЕННЯ
СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ**

Резюме

В умовах ринкової економіки, яка характеризується великим коливанням чинників зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємства, загрозами його фінансово-економічних інтересів з боку окремих суб'єктів господарювання, високим рівнем ризиків, одним із найактуальніших напрямків системи управління є зміцнення економічної безпеки підприємства.

Ключові слова

Безпека бізнесу, підприємство, ринок, економічні перетворення, економічна безпека підприємства.

Класифікація за JEL: M21.

© Ірина Голяш, Наталя Галушка, 2008.

Голяш Ірина, канд. екон. наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет, Україна.

Галушка Наталя, аспірант КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, Україна..

Постановка проблеми

Формування ринкових умов господарювання сприяло народженню нових виробничих відносин, побудованих на приватній формі власності, що зумовили нові вимоги як до засобів виробництва, так і до виробничих сил. Розвиткові ринкової економіки притаманні різного роду кризи політичного, економічного, соціального характеру, які, у свою чергу, формують загрози як для підприємницької діяльності загалом, так і для окремого підприємства зокрема.

Сьогоднішнє підприємництво потерпає від недобросовісної конкуренції та промислового шпигунства, діяльності злочинних елементів і угруповань, корупції та шахрайства, тінізації економіки тощо. Окрім того, загрози підприємництву утворюються і від непрофесійної діяльності та недобросовісної поведінки власного персоналу підприємства, а також державного керівництва тощо.

На даний час, коли економіка України переживає глибокий спад, а тенденція посилення криміногенної обстановки у сфері економіки має стійкий характер, загроза економічній безпеці набуває не баченого раніше масштабу.

На наш погляд, у сучасних умовах надто важко гарантувати безпеку підприємницької діяльності у фінансово-господарському середовищі, яке стрімко змінюється, а тим більше забезпечити її надійність. Саме тому питання зміцнення економічної безпеки підприємства в умовах загострення світової економічної кризи набуло важливого значення та потребує негайного вирішення.

Аналіз останніх досліджень

Проблеми економічної безпеки підприємства до недавнього часу були в центрі уваги переважно західних спеціалістів, вітчизняні ж вчені-економісти звернулись до них порівняно нещодавно. Чинником виникнення та постійного посилення уваги до цих проблем стала світова економічна криза, яка охопила всі сфери і виявилась суттєвою перешкодою на шляху забезпечення сталого розвитку не лише вітчизняного підприємництва, а й економіки України загалом.

Про актуальність тематики економічної безпеки підприємства свідчить рівень її розгляду в наукових працях. Серед видатних вчених, які здійснили вагомий внесок у розвиток цієї проблеми на різних історичних етапах, потрібно назвати: В. Андрійчука, О. Ареф'єва, Л. Абалкіна, В. Гейця, В. Губського, В. Пономарьова, О. Кірієнко, Т. Кузенко, В. Тамбовцева, А. Ко-

лосова, О. Груніна, В. Сенчагова, Г. Пастернака-Таранущенко, В. Забродського, Н. Капустіна, Г. Козаченко, М. Єрмошенко, В. Мунтіяна, А. Ляшенко, Є. Олейнікова, Я. Жаліло та інших.

Незважаючи на значний науковий доробок вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, залишається чимало питань, які є дискусійними і вимагають подальших досліджень, глибокого вивчення та формування нових підходів і напрямів їх удосконалення.

Вагомість та багатогранність досліджуваних питань для суб'єктів підприємницької діяльності підтверджує необхідність поглиблення теоретичних та організаційно-методичних розробок у вирішенні проблем зміцнення економічної безпеки підприємства. Деякі з цих питань ми розглянемо в нашій роботі.

Постановка завдання

Метою цієї публікації є розгляд проблем зміцнення економічної безпеки підприємства в умовах загострення світової економічної кризи та розробка заходів стосовно їх вирішення.

Виклад основного матеріалу

На сьогодні більшість українських підприємств, працюючи в нестабільному економічному та суспільно-політичному середовищі, в умовах складних інфляційних процесів, зумовлених кризовим перебігом розвитку економіки, переживають глибокий спад виробництва і перебувають у критичному стані. Тому зміцнення економічної безпеки підприємства здатне зіграти винятково важливу роль у їхній подальшій діяльності.

Незважаючи на те, що питання економічної безпеки підприємства розглядало чимало вчених-економістів, єдина точка зору щодо розуміння сутності даного поняття залишається поки що не сформованою.

Зокрема, на думку Т. Ковальова та Т. Сухорукова, економічна безпека підприємства – це захищеність його діяльності від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до чинних умов, які не позначаються негативно на його діяльності [6].

Є. Раздіна під економічною безпекою підприємства розуміє комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості суб'єктів господарювання за умов ринкової економіки, які захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів [11].

Е. Олейников зазначає, що економічна безпека підприємства – це становище найефективнішого використання ресурсів для запобігання загроз та забезпечення стабільного функціонування підприємства в теперішній час і в майбутньому [10].

Тієї ж точки зору дотримується і Т. Кузенко, розглядаючи поняття економічної безпеки підприємства як стану ефективного використання ресурсів та чинних ринкових можливостей підприємства, що дає змогу запобігти внутрішнім і зовнішнім загрозам, забезпечувати тривале виживання та стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної ним місії [8].

На думку Н. Капустіна, економічна безпека підприємства – це сукупність чинників, які забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів [5].

У свою чергу, М. Бендиков під економічною безпекою підприємства розуміє захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого, а також кадрового потенціалу від прямих (активних) або непрямих (пасивних) загроз [2].

На основі критичного огляду наукової літератури ми пропонуємо власне визначення економічної безпеки підприємства. На наш погляд, під економічною безпекою підприємства потрібно розуміти забезпечення захисту суб'єкта господарювання від негативних внутрішніх та зовнішніх чинників, яке дає змогу досягти стану максимально ефективного використання ресурсів та стабільного функціонування підприємства як на сучасному етапі його фінансово-господарської діяльності, так і в майбутньому.

Необхідність зміцнення та підтримки високого рівня економічної безпеки підприємства зумовлена об'єктивно існуючим для кожного суб'єкта підприємницької діяльності завданням забезпечення збалансованого і безупинного розвитку на ринку відповідно до обраної ним місії та досягнення поставлених цілей своєї діяльності.

Зазначимо, що рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, у якій мірі ефективним є його керівництво і в якій мірі фахівці здатні протистояти можливим загрозам та негативним наслідкам певних складових елементів зовнішнього і внутрішнього середовища.

Джерелами негативних впливів на економічну безпеку можуть бути:

1) свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій, підприємств-конкурентів);

2) збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури на ринках даного підприємства, наукові відкриття та технологічні розробки, форс-мажорні обставини тощо).

Негативні впливи на економічну безпеку можуть мати об'єктивний і суб'єктивний характер. Об'єктивними вважають такі негативні впливи, які

виникають не з волі конкретного підприємства або його окремих працівників. Суб'єктивні впливи мають місце внаслідок неефективної роботи підприємства загалом або окремих його працівників [4].

До негативних впливів на економічну безпеку підприємства в умовах загострення світової економічної кризи можна віднести:

- стрімке, нестримне й непередбачуване зростання цін на сировину, напівфабрикати та комплектуючі вироби;
- відсутність засобів на технічне переоснащення і здійснення науково-дослідних та конструкторських робіт;
- неритмічність роботи;
- відсутність контрактів, замовлення;
- високий рівень безробіття;
- велика дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги;
- відсутність чіткої системи нормативно-правового регулювання;
- недобросовісна конкуренція;
- нестабільність валютного регулювання;
- зростання кредитних ризиків та відсутність стабільності у сфері фінансової політики тощо.

Виходячи з вищезазначеного, головною метою зміцнення економічної безпеки підприємства є гарантування стабільного функціонування підприємства на сучасному етапі та забезпечення високого потенціалу його розвитку в майбутньому.

До основних функціональних цілей економічної безпеки підприємства, на основі яких формуються її необхідні структуроутворювальні елементи, належать:

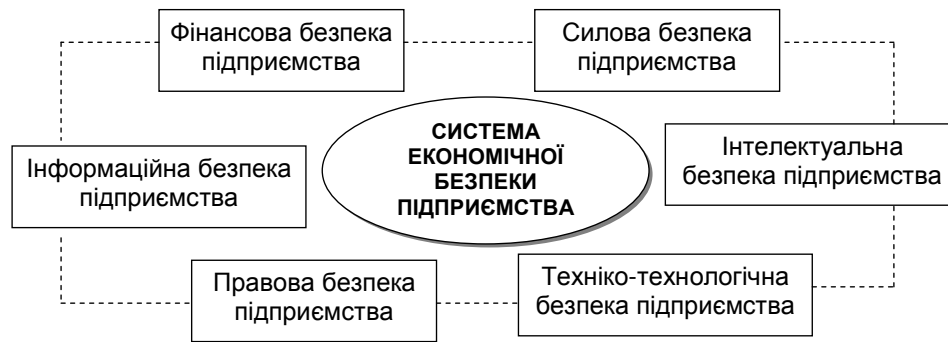
- забезпечення високої ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- досягнення технологічної незалежності та високої конкурентоспроможності технічного потенціалу кожного окремо взятого суб'єкта господарювання;
- забезпечення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством;
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;

- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;
- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці та досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;
- ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів [4].

Відповідно до головної та функціональних цілей, система економічної безпеки повинна включати такі складові елементи: інтелектуальну, інформаційну, техніко-технологічну, фінансову, політико-правову, екологічну, силову безпеку підприємства, які відображено нами на рис. 1.

Рисунок 1.

Система економічної безпеки підприємства

Розглянемо детальніше кожен із зазначених на рисунку елементів.

Фінансова безпека підприємства регулює питання фінансово-економічної спроможності підприємства, стійкості до банкрутства, рівень конкурентоспроможності та платоспроможності.

Силова безпека підприємства займається режимами, фізичною охороною об'єктів та особистою охороною керівництва, протидією криміналу, взаємодією з правоохоронними та державними органами.

Інформаційна безпека підприємства не лише базується на захисті власної інформації, у тому числі конфіденційної, а й проводить ділову розвідку, інформаційно-аналітичну роботу із зовнішніми та внутрішніми суб'єктами з метою усунення виявлених недоліків, отримання повної та достовірної інформації для прийняття правильних управлінських рішень.

Техніко-технологічна безпека розглядає створення та використання технічної бази, устаткування основних засобів виробництва і бізнес-процесів, що посилюють конкурентоспроможність підприємства.

Правова безпека підприємства полягає у всебічному юридичному забезпеченні діяльності підприємства, правомірній роботі з контрагентами і владою, вирішенні інших питань нормативно-правового регулювання.

Інтелектуальна безпека зводиться до підвищення кваліфікації працівників, збільшення винахідницької та раціоналізаторської активності, підвищення освітнього рівня працівників тощо.

Можна стверджувати, що від добре налагодженої системи економічної безпеки підприємства залежить ефективність його подальшого функціонування на ринку. У зв'язку з цим, ми вважаємо, що зміцнення економічної безпеки, особливо в умовах кризи, вимагає від суб'єкта господарювання формування нових підходів стосовно оновлення концепції управління підприємством.

Серед функцій управління пріоритетне значення має бухгалтерський облік. Зокрема, він сприяє запобіганню таких внутрішніх загроз економічній безпеці промислових підприємств, як відкриті та завуальовані розкрадання, перевитрата ресурсів, штрафи, пені, тощо. Необхідність поглиблення орієнтації обліку в цьому напрямку потребує уточнення цілей, головних задач, що стоять перед системою обліку, принципів, на яких повинен створюватися та функціонувати облік, тому суб'єктам господарювання потрібно звернути увагу на:

- посилення орієнтації обліку на зміцнення економічної безпеки підприємства;
- обґрунтування необхідності організаційної інтеграції обліку з іншими функціями управління підприємством;
- розробку принципово нових підходів до оцінки цілеспрямованості системи обліку та його адаптацію до цілей економічної безпеки;
- зосередження функцій планування, обліку, контролю, аналізу, регулювання в найбільш проблемних місцях системи економічної безпеки підприємства.

Розглядаючи мікроекономічний аспект зміцнення економічної безпеки підприємства, вважаємо за необхідне приділити також увагу питанням макроекономіки і зазначити тісний взаємозв'язок економічної безпеки підприємства з державною політикою.

Держава справляє великий вплив на формування економічної безпеки підприємства, а підприємство є основним структуроутворювальним елементом економіки держави. Використовуючи прямі та непрямі прийоми втручання, держава регулює економічний і соціальний розвиток країни. Через систему податків, субсидій, кредитів, цін тощо вона реалізує свою політику. Це може підвищувати або знижувати сумарну оцінку економічної безпеки підприємства і є свідченням того, що держава значною мірою визначає зовнішню економічну безпеку підприємства.

Слід звернути увагу на те, що інтереси підприємства і держави не завжди збігаються, тому економічна безпека виступає їх спільним мірилом. При цьому важливо дотримуватися принципу: створюючи базу для розвитку економіки держави, не завдати шкоди інтересам підприємства.

Аналіз літературних джерел з питань економічної безпеки підприємства, дає змогу виділити широкий спектр проблем у цій галузі, дає змогу систематизувати їх та виділити низку показників, які впливають на рівень економічної безпеки підприємства. Схему взаємодії таких показників наведено нами на рис. 2.

Виходячи із сутності наведених на рисунку показників, які відображають виробничу, управлінську, фінансову діяльність підприємств, їх кадровий потенціал та вплив держави на функціонування суб'єктів господарювання, виділимо комплекс заходів, необхідних для зміцнення економічної безпеки українських підприємств, а саме:

- закриття низькорентабельних і збиткових підприємств;
- зміна оплати праці наукових кадрів;
- створення нових організаційно-виробничих структур;
- використання лізингу;
- удосконалення системи розрахунків;
- підвищення продуктивності праці;
- збільшення капіталовкладень у ресурсозбереження;
- стимулювання «ресурсного» напрямку НДДКР;
- застосування принципу дотримання критичних строків кредитування;
- створення інформаційного центру, щоб постійно мати відомості про борги підприємства і перекрити канали втрати інформації;
- створення в структурі інформаційного центру спеціальної групи фінансових працівників, яка перевіряла б податкові та інші обов'язкові платежі для виявлення можливої передплати і надавала відомості про основні виробничі фонди, що мало використовуються, з метою їх можливого продажу;
- використання нових форм партнерських зв'язків, у тому числі франчайзингу;
- наближення рівня оплати праці до показників розвинутих держав;
- залучення робітників до управлінських функцій;
- підвищення кваліфікації працівників;
- зацікавленість адміністрації підприємства;
- підвищення матеріальної відповідальності працівників за результати своєї праці тощо [5].

Рисунок 2.

Схема взаємодії показників, які впливають на рівень економічної безпеки підприємства

Таким чином, у період загострення світової економічної кризи, складовою частиною комплексу заходів має стати програма конкретних дій, спрямованих на створення надійної економічної безпеки підприємства, яка здатна забезпечити стабільне функціонування підприємства сьогодні та високий потенціал його розвитку в майбутньому.

Висновки

Необхідність зміцнення економічної безпеки підприємства в умовах загострення світової економічної кризи дало нам змогу сформулювати окремі висновки, зокрема:

1. На сьогодні не існує єдиної точки зору щодо розуміння сутності економічної безпеки підприємства, а тому нами запропоновано власне її визначення: економічна безпека підприємства – це забезпечення захисту суб'єкта господарювання від негативних внутрішніх та зовнішніх чинників, яке дає змогу досягти стану максимально ефективного використання ресурсів та стабільного функціонування підприємства як на сучасному етапі його фінансово-господарської діяльності, так і в майбутньому.

2. Незважаючи на значний науковий доробок вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів стосовно вирішення проблем економічної безпеки підприємства, залишається чимало дискусійних питань, які вимагають подальших наукових досліджень та глибокого вивчення. Тому ми вважаємо, що питанню зміцнення економічної безпеки підприємства, у процесі дослідження теоретичних питань його організації та методики, потрібно приділити посилену увагу.

3. Створення ефективної системи економічної безпеки підприємства в сучасних умовах є надзвичайно важливим напрямком не лише теорії, а й практичної діяльності вітчизняних підприємств, оскільки воно дасть змогу: по-перше – уникнути недобросовісної конкуренції, по-друге – оптимізувати діапазон цін та збільшити капіталовкладення в ресурсозбереження, по-третє – підвищити продуктивність праці та її оплату, а також підвищити матеріальну відповідальність робітників за результати своєї праці, по-четверте, сприяти розвитку науково-дослідних та конструкторських робіт, створенню нових організаційно-виробничих структур тощо. Тому, на наш погляд, теоретичні дослідження обов'язково повинні підкріплюватися їх практичним використанням.

4. Від добре налагодженої системи економічної безпеки підприємства залежить ефективність його подальшого функціонування на ринку. У зв'язку з цим, ми вважаємо, що зміцнення економічної безпеки, особливо в умовах кризи, вимагає від суб'єкта господарювання формування нових підходів стосовно оновлення концепції управління підприємством, яка потребує уточнення цілей, головних задач, принципів, що стоять перед системою обліку

та необхідності організаційної інтеграції обліку з іншими функціями управління.

5. Необхідність постійної підтримки високого рівня економічної безпеки підприємства зумовлена об'єктивно існуючим для кожного суб'єкта підприємницької діяльності завданням забезпечення стабільності функціонування, стійкого розвитку на ринку відповідно до обраної ним місії та досягнення поставлених цілей своєї діяльності. У період загострення світової економічної кризи, складовою частиною комплексу заходів, спрямованих на створення надійної економічної безпеки підприємства, має стати програма конкретних дій, яка включає комплекс завдань у виробничій, управлінській, фінансовій, кадровій сферах та враховує вплив держави на функціонування суб'єктів господарювання,

6. Держава справляє великий вплив на формування економічної безпеки підприємства, а підприємство є основним структуроутворювальним елементом економіки держави. Інтереси підприємства і держави не завжди збігаються, тому економічна безпека виступає їх спільним мірилом. При цьому важливо дотримуватися принципу: створюючи базу для розвитку економіки держави, не завдати шкоди інтересам підприємства.

Література

1. Ареф'єва О. В. Планування економічної безпеки підприємств / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 170 с.
2. Бендиков М. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект) / М. Бендиков // Консультант директора. – 2000. – № 2. – С. 7–13.
3. Евдокимов Ф. И. Экономическая безопасность – необходимое звено в планировании развития предприятия / Ф. И. Евдокимов // Экономика и право. – 2002. – № 1. – С. 100–106.
4. Економіка підприємства: Підручник / [За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доп.]. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
5. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы / Н. Капустин // Бизнес-информ. – 1999. – № 11–12. – С. 45–47.
6. Ковалёв Д. Экономическая безопасность предприятия / Д. Ковалёв, Т. Сухорукова // Экономика Украины. – 1998. – № 10. – С. 48–52.
7. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
8. Кузенко Т. Б. Концептуальні підходи до планування економічної безпеки підприємства / Т. Б. Кузенко // Націоналізація і приватизація: минуле,

- теперішнє, майбутнє. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна.– 2003. – С. 51–60.
9. Мунтіян В. І. Економічна безпека України: Підручник / В. І. Мунтіян. – К.: Видавництво КВІСТ, – 1999. – 457 с.
 10. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / [Под ред. Е. А. Олейникова]. – М.: ЗАО Бизнес школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.
 11. Раздина Е. Коммерческая информация и экономическая безопасность предприятия / Е. Раздина // Бизнес-информ. – 1997. – № 24. – С. 63–65.
 12. Судакова О. І. Формування системи управління економічною безпекою підприємства / О. І. Судакова // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. пр. Вип. 231: В 9 т. – Том VIII. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. – С. 1652–1661.
 13. Сухорукова Т. Г. Концептуальный взгляд на экономическую безопасность предприятия / Т. Г. Сухорукова // Залізничний транспорт України. – 1998. – № 2–3. – С. 9–12.

Стаття надійшла до редакції 22 грудня 2008 р.